

עם חתימת החוברת הגיעתנו הידיעה המעציבה על פטירתו הפתאומית של הפרופ' אביגדור צ'ריקובר ז"ל, מחבריה הוותיקים והנאמנים של החברה. אנחנו מפר-סמים כאן הערכה קצרה על המנוח מאת תלמידו ד"ר משה עמית.

הפרופיסור אביגדור צ'ריקובר ז"ל

(1894—1958)

הפרופיסור צ'ריקובר החזיק בעקיבות בהשקפה, שההיסטוריה של יוון ורומי היא בעיקרה תהליך של מאבק ומיזוג בין המזרח לבין המערב; ואכן במשך שלושים שנות הוראה של תולדות העולם העתיק באוניברסיטה העברית העלה צ'ריקובר בפני תלמידיו את השלבים השונים של התנגשות והתלכדות אלו, תוך הטעמת האספקטים החברתיים והתרבותיים של התרחשויות העבר. בשנותיו האחרונות עסק בכתבת ספר מקיף על תולדות יוון ורומי, שבו התכוון לתאר את התהוותו של העולם העתיק בהתאם לתפיסתו הכוללת. לצערנו, הספיקה לו השעה להשלים את חלקו הראשון בלבד של חיבור זה, המוקדש ליוון הקלאסית. בעוד שבהרצאותיו באוניברסיטה גולל צ'ריקובר יריעה רחבה של היחסים בין מזרח למערב בימי קדם, הרי בעבודות המחקר שלו דן בעיקר בנקודות-המוקד שבין שני עולמות אלה. כידוע, שימש ייסודן של ערים יווניות בארצות הכבושות על-ידי יוון אמצעי להתדרת תרבותה לשטחים "בארבאריים" אלה; וההיסטוריון המפורסם רוטטובציב רואה במאבק בין העיר והכפר תופעה מרכזית בעולם העתיק. לדעת צ'ריקובר, זו היא אחת הצורות של ההתנגשות בין "מזרח" ל"מערב", שהרי העיר היתה "מערבית", ואילו הכפר היה "מזרחי". בעבודתו המדעית הראשונה של צ'ריקובר על "יסודי הערים היווניות", שנתפרסמה ב־1927, מנסה הוא לגלות יסודות ממשיים להערכת העיר היוונית במזרח והשפעתה על-ידי קביעת מספר הערים, שהוקמו בחלקיו השונים של המזרח, גדלו, צורתה המיוחדת של ההתיישבות היוונית, המטרות, שלהן נועדה, ולסוף — מידת "יונותן" של הערים השונות מבהינת הרכב אוכלוסייתן ומוסדותיהן.

מן המפורסמות הוא, שבתקופה היהודית-רומית שימשה ארץ-ישראל מקום-מפגש בין המזרח למערב; ועל-כן טבעי הוא הדבר, שצ'ריקובר הקדיש את רוב עבודתו לחקירת ארץ-ישראל ועם ישראל בעולם היווני-רומי, והיתה לו ההכשרה המיוחדת לכך, הודות לשליטתו במקורות של תרבויות אלו. צ'ריקובר אף הרחיב את המסגרת, שבתחומיה פעלו ההיסטוריונים של התקופה עד ימיו, על-ידי טיפוח ענף המחקר החדש — "האפירולוגיה היהודית", פרי עבודה עצומה של בדיקה במאות ספרים וכתבי-עת לגילויים וזיהויים של הפאפירוסים היהודיים. צ'ריקובר ריכז כ־600 תעודות מקוריות, הדנות בחיי יהודי מצרים מבחינות שונות, תוך קביעת הנוסח המדויק שלהן ובצירוף פירוש היסטורי מקיף. עבודותיו של צ'ריקובר בשדה זה הפיצו אור

חדש על תולדות יהודי מצרים, ואף העשירו את ידיעותינו על ארץ-ישראל, שעמה עמדה מצרים בקשרים הדוקים. עבודתו רבת ההיקף של צ'ריקובר באיסוף מקורות חדשים לתולדות ישראל, מיונם ופירושם לא הרחיקתו מן המקורות הספרותיים המסורתיים של תקופה זאת, אלא, להיפך, המריצה אותו לבחינתם מחדש לאור הידיעות שבפאפירוסים, בחינה, שנסתכמה בשורת פרסומים מדעיים חשובים על הספרות היוונית-הלניסטית.

צ'ריקובר סיכם את מחקריו ועיוניו בתולדות ישראל בשני מפעלים רבי היקף ותוכן: "היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית" ו־*Corpus Papyrorum Judaicarum*. בספרו "היהודים והיוונים", שמהדורתו הראשונה יצאה לאור ב־1930, עלה בידי לתאר בהארה חדשה את תולדות ישראל בסבך האירועים של התקופה ההלניסטית ולחשוף את הרקע החברתי של המאבק בין המתיוונים לבין מתנגדיהם. במהדורה השניה של ספרו זה, שהתקנתה לדפוס הושלמה בחדשי חייו האחרונים, נכללו תוצאות מחקריו במשך כחצי יובל שנים.

לפני כחצי שנה יצא לאור על-ידי האוניברסיטאות של ירושלים ושל הארווארד הכרך הראשון של "*Corpus Papyrorum Judaicarum*", הוא "אוצר הפאפירוסים היהודיים". בשלושת כרכי ה"קורפוס" יתפרסמו במקורם היווני, בצירוף תרגום אנגלי, כל הפאפירוסים, שיש להם קשר עם יהודים או עניינים יהודיים. כל תעודה מלווה מבוא, שהוא לעתים קרובות מחקר היסטורי בפני עצמו, ופירוש מפורט. הפאפירוסים מחולקים לחטיבות לפי תקופות ועניינים, ובראש כל חטיבה באה הקדמה מקיפה, המוקדשת לאחת הבעיות החשובות של תולדות יהודי מצרים, שהוארה על ידי הפאפירוסים. בתחילת כרך א' נתפרסם מחקר רחב על ההיסטוריה של הגולה המצרית באלף שנות קיומה, מראשיתה, בהיותה תחת שלטון פרס, עד לכיבוש הערבי. אמנם עיקרי הדברים כבר ראו אור בספרו של צ'ריקובר "היהודים במצרים לאור הפאפירולוגיה", שיצא ב־1945, אך ה"קורפוס" מאפשר לקורא לבדוק את המקורות, שעליהם מבוסס התיאור הסינתטי של צ'ריקובר.

צ'ריקובר זכה לראות בדפוס רק את הכרך הראשון של אוסף זה, אך הוא השאיר בידי הפרופ' א. פוקס, עוזרו בעבודה זו, את החומר המעובד לכרכיו השני והשלישי, שודאי יימסרו אף הם לדפוס בעתיד לא רחוק.